

ULUSLARARASI GÖÇ VE MÜSLÜMAN KADINLAR
(Avrupa Bağlamında)*

Abdulgalip ASLAN

Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Araştırma Görevlisi, abdulgalip.aslan@batman.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:

20.02.2017

Kabul Tarihi/Accepted:

25.04.2017

e-Yayım/e-Printed:

23.08.2017

ÖZ

Küreselleşme paralelinde kadın göçü önemli bir artış sürecinden geçmektedir. Batı toplumlarındaki özellikle Müslüman kadın göçmenlerin sorunları son yıllarda artmıştır. Giderek siyasi arenada meşrulaşan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı günümüz Avrupasında entegrasyon projelerini altüst eden sosyal bir hastalık haline gelmiştir.

Avrupaya göç eden Müslümanlar'ın maddi açıdan bazı kazanımları olduğu gibi kaybettikleri şeyler de azımsanacak şeyler değildir. Aşırı sağcı, ırkçı ve İslamofobi türünden bazı akımlar günden güne artarak özellikle Müslümanlara karşı düşmanlık tohumlarını ekip onları hedef göstermektedirler. Bunun en ağır bedelini tesettürlü kadınlar ve onlarla birlikte aile bireyleri ödemektedir.

Herkesin fikirlerini rahatça ifade etmesine olanak sağlanması, farklılıklara saygı gösterilmesi ve herkesin kendi dinini engelsiz yaşamasına imkân verilmesi ayrıca birlikte yaşama olanaklarının temin edilmesiyle Batı ülkelerindeki bu problemin ortadan kalkmasına vesile olacağı kanaatindeyim. Araştırmamızda Avrupadaki göçmen Müslüman kadınların sorunları ve bunların günümüze yansımaları değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Göç, Tesettür, Çalışma.

INTERNATIONAL MIGRATION AND MUSLIM WOMEN
(In European context)

ABSTRACT

* Bu çalışma 07/03/2017 tarihinde yapılan I.Ulusal "İşte ve Üniversitede Kadın" Sempozyumunda sunmuş olduğum "Avrupa'da Çalışan Müslüman Kadınların Karşılaştıkları Zorluklar" başlıklı sunumun geliştirilmiş halidir.

In parallel with globalization, women migration is in an important process on the rise. A number of issues for Muslim women immigrants in Western societies have increased in recent years. Progressively legalized racism and xenophobia in the political arena has become a social illness that has upset integration projects in today's Europe.

Muslims who emigrated to Europe have had some earnings, however what they have lost so far must not be underestimated. Some extreme right-wing, racist and Islamophobia-type currents increased day by day, planting the seeds of hostility, put especially Muslims on target. The highest price are paid by the women who wear hijab and their family members.

I am convinced that it will be possible for everyone to express their opinions freely, to respect the differences, to allow everyone to live their own religion, and to have the possibility of living together, and to get rid of this problem in the Western countries. In our research, the problems of migrant Muslim women in Europe and day-to-day repercussions of these are assessed.

Key words: Europe, Migration, Hijab, Study.

Giriş

Tarih boyunca çeşitli nedenlerle meydana gelen insan göçü günümüzde de devam ederek sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlere neden olmaktadır. Savaş, doğal felaketlerden kaçma, baskılardan kurtulma ile refah ve istihdam arayışı, düşünce ve fikir hürriyeti gibi nedenlerle güvenli, huzurlu ve özgür bir ülkede yaşama arayışına gidilmektedir.¹

Zor şartlarla karşılaşarak vatanlarından ayrılmak zorunda kalan göçmenler, iltica yolunda büyük zorluklar yaşamakta ve Avrupa ülkelerinin uyguladığı sert tedbirlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Şüphesiz bu durumdan en çok zarar gören kesim kadınlar olmuştur. Bu çerçevede İslam ülkelerinden batı ülkelerine kadın göçünün ne zaman başladığı, göçmen kadının işgücüne katılımının Avrupa'da nasıl değerlendirildiği, kadınların ağırlıkta çalıştığı alanlar, AB ülkelerinin göçleri engelleme çabaları, kayıt dışı istihdam ve göçmen Müslüman kadınların karşılaştıkları zorluklar önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Avrupa'ya göç eden Müslüman kadınlar bağlamında aile, dil, din vb. konularda karşılaşılan zorluklara dikkat çekilerek, AB sosyal uyum (entegrasyon) projeleri analiz edilecektir.

Batı Avrupa Ülkelerine Gerçekleşen Kadın İş Gücü Göçünün Kısa Tarihçesi

Batı Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen işgücü göçü 1950 sonlarında başlamış ve günümüzde de devam etmektedir. Bazı dönemlerde petrol krizinden kaynaklanan ekonomik duraklama, göç hareketini bir süreliğine kesintiye uğratsa da göçün devam etmesine engel olamamıştır.² Avrupa ülkeleri arasında en büyük göç Almanya'ya yapılmıştır Bunun temelinde, II. Dünya Savaşından sonra ciddi bir nüfus kaybı ile karşı karşıya kalan Almanya'dan gelen iş gücü talebi vardır.³

Uluslararası araştırmalara göre kadının, günümüzde 1980'lerin öncesine nispeten daha çok üçüncü dünya ülkelerinden gelerek Batı ülkelerine göç ettiği bilinmektedir. Ancak bu araştırmalarda, kadın göçü hakkında tutarlı bir yaklaşım gösterilmemiş, göçmen kadının işgücüne katılımı

¹ Küçükcan, Talip, "Avrupa'da Kültürel Çoğulculuk, Göçmenler ve Türk Toplumu", III. Uluslararası Mevlana Kongresi, 5-6 Mayıs 2003, Konya, s. 47.

² Kocabıyık, Hüseyin "Avrupa Birliği Süreci ve Batı Avrupa Türklerinin Türk-AB İlişkilerine Etkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.38.

³ Yavuz, Sefer, "Göç, Entegrasyon Ve Din: Avrupa'da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 26, 2013, s. 612.

önemsenmemiş ve eşine bağımlı bir birey olarak ele alınmıştır.⁴ Avrupa'da 1945-73 yılları arasında ağır sanayi vb. alanlarda daha çok yabancı erkek işgücünden yararlanılmakla birlikte; tekstil, elektronik gibi alanlarda kadınların yoğun olarak çalıştığı bilinmektedir.⁵ Başlangıçta eş ve anne olarak değerlendirilen kadın, 1980'lerden itibaren ücretli işçi olarak da bilinmiştir.

Avrupa ülkeleri özellikle 80'lerin ikinci yarısından itibaren yeni göç akınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemden itibaren işgücü göçünün yerine, kadınların ağırlıkta olduğu aile göçü yer almıştır. Batı Avrupa ülkeleri, 1990'dan itibaren yoğun sığınmacı başvurularıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu gün bir yandan vasıflı işgücünü özendirme, diğer yandan düzensiz göçü engelleme politikaları uygulanmaktadır. Avrupa ülkelerinin son yıllarda ortak bir göç politikasına doğru adım atmaları ve göçleri engelleme çabalarına rağmen, her geçen gün göçmen sayısında artış yaşanmakta ve göç akımlarında kadınların payı artmaktadır. Ekonominin imalat sanayiden hizmet sektörüne geçişi, kadınların lehine istihdam olanaklarını artırmıştır. Bu süreçte kayıt dışı istihdam, işgücünün önemli bir parçası haline gelmiş, bu işgücü tipinde başta kadınlar olmak üzere kayıt dışı göçmenlerin payı gittikçe artmıştır.⁶

Avrupa'da kısmen de olsa kadın göçmenler ekonomik olarak belirli mesafeler kat etmişler. Ancak, Avrupa ülkelerinin göçmenlere karşı aldığı sert tedbirlerden dolayı çalışan Müslüman kadınlar çok yönlü sorunlarla mücadele etmektedir. Bu makalede kadınların özellikle din, dil, sağlık ve iş konularında çektikleri sıkıntılar ele alınmıştır.

Entegrasyon ve Kadın

Entegrasyon kelimesi, göçmenlerin göç ettikleri ülkenin toplumsal kurallarına uyum sağlaması anlamında kullanılmakla⁷ birlikte ileride değineceğimiz gibi Avrupada son yıllarda '*asimilasyon*' kavramıyla da ilişkilendirilmektedir.

Kadın göçmenler, yerleştikleri ülkelerde sosyal hizmetlerinin oluşumu, örgütlenmesi, ve gelişiminde; sivil katılım süreçleri ile ev sahibi toplumla kurdukları bağlar yoluyla entegrasyon süreçlerinde önemli roller oynamaktadır. Ancak göçmen kadınlar, gerek etnik temelli örgütlenmeler gerekse ev sahibi toplum içindeki özgürleşme projeleri içinde ikincil bir konumdadırlar. Göçmen kadınlara yönelik proje ve programlar çokkültürlülük vurgusunun ağır bastığı dönemde etnik örgütlenmelerin, entegrasyon ve uyum vurgulu politikalar döneminde⁸ ise ev sahibi toplumun örgütlenmelerinin öncelikleri temelinde şekillenmiştir.⁹ Şu da bir gerçek ki, göçmenler ev sahibi düzeyinde sosyal imkânlardan eşit bir şekilde yararlanamamaktadır.

Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika ve İsviçre gibi ülkelerde entegrasyon, asimilasyona benzer bir şekilde tanımlanmaktadır.¹⁰ Hoffmann'ın "Entegrasyon ne kadar iyi olursa, asimilasyon da o kadar başarılı olur"¹¹ düşüncesi Avrupa'da taraf bulmuştur. Nitekim 2000'lerde Schröder hükümetinde içişleri

⁴ Coşkun, Emel, "Uluslararası Göç Teorilerinde Kadınlar, Batı Avrupa Ülkelerine Göç, Göçmen Politikaları Ve Kadın Göçmenlerin Ekonomiye Katkısı" s.13.

⁵ Aynı Yer.

⁶ Coşkun, s. 86-87.

⁷ Perşembe, Erkan, **Almanya'da Çokkültürlü Yapının Ayrıştırılan Unsuru Olarak Müslümanlar ve Entegrasyon Deneyimleri**, Milet Ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji araştırmaları dergisi, C/6, Sayı 2, Mayıs-Agustos, 2009, S.247.

⁸ Araştırmacılar, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Avrupaya yönelen göç akımları başlıca dört döneme ayırmaktadır; Bunlar, savaş Sonrası Göç (1945-1973)arası, 73 petrol krizi ve sonrası (1973-1980) arası, Göç akımının tekrar canlandığı (1980-1990) arası ve 1990'lardan günümüze... Şeklinde. Konuyla İlgili Geniş Bilgi İçin bkz.: Coşkun, 2005, s.23-27-29-31.

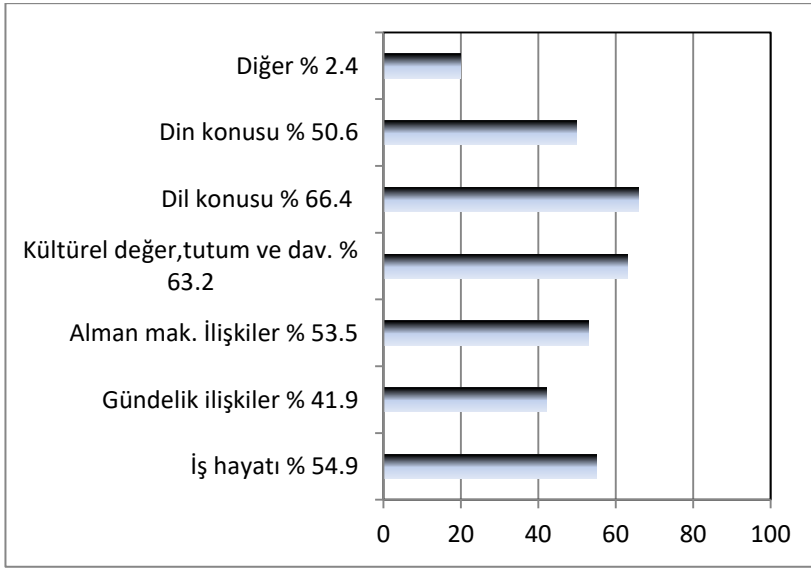
⁹ Öztan, Ece, **Unutulan bir Göç ve Yurttaşlık Deneyimi: İlk Kuşak Göçmen Kadınlar ve Hollanda Türkiyeli Kadınlar Birliği**, <http://cins.ankara.edu.tr/goc2.html> (Erişim 22.04.2017).

¹⁰ Hasırcı, 2008, s.95.

¹¹ Hoffmann, 1970, s.173.

bakanı olan Otto Schly'nin bakanlığı döneminde Otto Schily'nin: "En iyi entegrasyon asimilasyondur" ¹² ifadesi, yine "Almanya'da, kendi dillerinde cadde ve ilçe tabelalarına sahip olan yeni bir Müslüman azınlığın ortaya çıkmasını önlemeliyiz"¹³ şeklindeki sözleri, ayrıca Merkel'in "Entegrasyon, bir ülkenin yaşam tarzına dahil olmaktır. Alman vatandaşlığı taşıyanlar, istisnasız bu ülkenin vatandaşlarıdır. Sadakat, Alman devletine aittir."¹⁴ derken, Hoffman'ın anlayışını adeta devam ettirmektedir. Bu durum, göçmenler ne kadar entegre olsalar da asimile olmadıkları sürece entegre olmaları Avrupalılar tarafından yeterli görülmediğini göstermektedir.

Entegrasyonu çok kültürlülük olarak tanımlayanlar da yok değildir. Örneğin Francis, bunu "Toplumda herhangi bir şikayet veya problem yoksa entegrasyon gerçekleşmiş demektir." şeklinde tanımlamaktadır.¹⁵ Neticede entegrasyonun bazen çok kültürlülük ve bazen de asimilasyon şeklinde tanımlandığı, ancak Avrupadaki uygulamada asimilasyon şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 1: 2005 yılında yapılan bir araştırmaya göre uyum sorunu yaşanan alanlar.¹⁶

Görüldüğü gibi alanların arasında dil %66 ile ilk sırada yer almaktadır. Bunu yaklaşık %63 ile kültürel tutum ve davranışlar, %55 ile iş hayatı takip etmektedir. Devlet kurumları ile sorun yaşadıklarını belirtenlerin oranı, yaklaşık %53, din konusunda uyum sorunu yaşayanların oranı ise yaklaşık %51'dir. Son olarak günlük ilişkilerinde uyum sorunu yaşayanların oranı yaklaşık %42 olarak tespit edilmiştir. Uyum sorunu yaşandığı belirtilen her bir alanın oranı oldukça yüksektir.

Aile ve Sağlıkla ilgili Problemler

Aile göçün en fazla etkilediği toplumsal kurumların başında gelmektedir. Göçmen ailelerin, aileyle ilgili sorunlarla baş etme konusunda zorlandıklarını söyleyebiliriz.

Aile ve evlilik, daha önce olduğu gibi günümüzde de kadın göçünde önemli bir faktördür. Kimi zaman göç, kadın ve erkeğin aile ve toplum içindeki geleneksel rollerinde bazı değişikliklere neden

¹² Hasırcı, 2008, s.97

¹³ Hasırcı, Aynı Yer.

¹⁴ <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi102.html> (Erişim: 22.04.2017)

¹⁵ Hasırcı, 2008, s.97

¹⁶ Yavuz, 2013, s. 618.

olmaktadır. Genellikle bir ülkeye yalnız başına göç ederek çalışan kadınların göç deneyimleri, ailesi ile göç eden ve çalışmayan kadınlara göre daha olumlu olmaktadır.¹⁷

Göçmen kadınların karşılaştığı sorunların ele alındığı bir araştırmaya göre; güvensiz yaşam koşulları, hamilelik boyunca sağlıksız iş koşulları ve imkânı olduğu halde gereken sağlık hizmetini alamama, toplumda var olan ırkçılık ve ayrımcılık duygusunun yarattığı rahatsızlıkların göçmen kadınların sağlığını olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Kadın göçmenlerin sağlığı; yoksulluk, göç edilen ülkenin dilini bilme, çalışma koşulları, sosyokültürel ve etnik özellikler, yasal statü, sağlık ve ulaşım hizmetlerine erişim ile yakından ilişkilidir. Çoğu göçmenler koruyucu hizmetlerden yararlanmamakta, yine çoğu ulusal sağlık sistemi, göçmenlerin sadece acil sağlık hizmetlerini karşılamaktadır. Yasal olmayan göçmenlerin durumu daha kötüdür. Göçmen kadınlar erkeklere kıyasla genellikle daha düşük maaşlı, düşük kaliteli, çalışma saatleri uzun, hastalık ve yaralanma risklerinin yüksek olduğu cinsel istismara açık ve geçici işlerde çalışmaktadır.¹⁸

Göçmen Müslüman kadınlarının sağlık konusunda karşılaştığı problemlerden birisi de ruh sağlığıyla ilgilidir. Bazı kadın göçmenler psikolojik danışma alma konusunda tereddüt yaşamaktadır. Özellikle kadınların önemli bir kısmının, dil problemi gibi nedenlerle, psikolojik kaynaklı problemleri için profesyonel yardım almaya pek sıcak bakmadıkları gözlemlenmektedir.¹⁹ Buna ek olarak göçmen kadınlar; evde, sokakta ve işyerlerinde fiziksel istismar ve şiddete maruz kalmaktadırlar. Ayrıca kadınlar göç esnasında ve sonrasında fiziksel, cinsel saldırı ve istismara uğramaktadır. Sınır Tanımayan Doktorlar'ın 2005 hazırlanan bir raporunda, Fas'tan İspanya'ya göç etmekte olan Afrikalı kadınlar ve çocukların, güvenlik güçleri ve erkek mülteciler tarafından cinsel istismara uğradığı belirtilmektedir.²⁰

Almanya'da yapılan bir çalışma, Türkiyeli göçmen kadınların %49'unun, göç ettikten sonra eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kaldıklarını göstermiştir. Ayrıca şiddet mağduru kadınların; dil sorunları, ülkeden ihraç edilme korkusu ve haklarını arayabilecekleri kurumları bilmemeleri nedeniyle polise ya da diğer destek hizmetlerine başvurmamaları, sorununun çözümünü zorlaştırmaktadır. Bir araştırmaya göre; kendisi anayurdunda doğmuş, ancak doğumunu Batı ülkelerinde yapmış annelerin bebekleri, Batı ülkelerinde doğan ve doğum yapan annelerin bebeklerinden daha sağlıklı bulunmuştur. Öte yandan hastalık riskleri ile ilgili yapılan bazı araştırmalarda da göçmenler, göç edilen ülkede doğan benzer etnik gruplara göre daha sağlıklı bulunmuştur. Ancak Malmusi ve Ark gibi bazı araştırmacılar, sağlıklı göçmen hipotezinin geçici olduğunu ve göçmenlerin başta sağlıklı olsalar bile göç sonrası yaşadıkları eşitsizlikler ve sorunlar nedeniyle zaman içinde sağlıklarını kaybettiklerini öne sürmektedir.²¹

Nitekim göçmenlerde malulen emekli olanların oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. 2008 yılında yayınlanan İsviçre Ulusal Sağlık Raporu, bebek ölüm oranlarının göçmenlerde, İsviçre vatandaşlarından daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Özellikle Türklerin sağlık durumlarının çok kötü olduğunu bu yüzden sık sık doktora giderek sakinleştirici veya ağrı kesici kullandıklarını belirtmektedir.²² Özetle, göçmen kadınların aile sorunlarını ve sağlığını olumlu ve olumsuz etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu olumsuz durumlar: dil sorunları, aile planlanması bilgisinden yoksun olma, sosyal

¹⁷ Karadağ Çaman, Özge Ve Özvarış Şevkat, Bahar, **Uluslar arası Göç ve Kadın Sağlığı**, Sağlık ve Toplum, yıl: 20, sayı: 4, Ekim-Aralık, 2010. s. 5.

¹⁸ Karadağ ve Özvarış, 2010. s. 5.

¹⁹ Çetintaş, İbrahim, "Avrupa'da Yaşayan Türk Göçmenlerin Sosyokültürel Ve Dini Sorunları Hakkında Analitik Bir Değerlendirme -İsviçre Örneği-", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 17, 2011, S. 64-66.

²⁰ Karadağ ve Özvarış, 2010. s. 8.

²¹ Karadağ ve Özvarış, 2010. s. 5.

²² Çetintaş, 2011, S. 65-66.

hizmetlere ulaşımında yaşanan sorunlar, erkek doktora gitmekten çekinme, yoksulluk, rıçılığa maruz kalmak, hizmetlerin ücretli olması, kimliğini gizlemek, sosyokültürel baskı gibi sebeplere bağlanmaktadır.

Dil ve Eğitimle İlgili Problemler

Göçmen kadınların dil konusunda çektikleri sıkıntılar, ev sahibi ülkelerle uyum sağlamayı zorlaştıran en temel problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum çeşitli olumsuzluklara yol açmaktadır. Bir yandan kadının günlük yaşamını zorlaştırırken, diğer yandan günümüz Avrupa insanının yaşam felsefesinden oldukça farklı, İslam kültüründe var olan sevgi, saygı, komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma gibi sıcak insani ilişkiler bu dilsel kopukluk sebebiyle kurulamamaktadır. Bu durum Avrupalıların, özellikle Müslüman kadınların sahip oldukları manevi zenginlikleri bir bütün olarak tanımalarını zorlaştırmakta ve ilişki kurmaya engel oluşturmaktadır.²³ 1980'lerde kadınlar arasında yaygın olan "yavrum, bir yumurta alabilmek için tavuk sesi çıkarır"²⁴ gibi sözler, dil ile ilgili sorunları tespit açısından önemlidir.

Almanya'da yapılan bir araştırmaya göre, 35 yaş ve üstü göçmenler arasında dili sorun olarak algılayanların oranı %4 iken bu oran 1-5 yıl arasında Almanya'da bulunanlar arasında yaklaşık %34'lere ulaşmaktadır. Muhtemelen 35 yaş ve üstü göçmenler uzun bir zamandan beri Almanya'da buldukları için Almanca'yı öğrenmişler 1-5 yıldan beri Almanya'da bulunan göçmenler ise göç ettikleri süre kısa olduğundan dili hala önemli bir sorun olarak yaşamaktadırlar.²⁵ Baumann ve Warner'e göre uzun zaman sonra dil ve diğer kültürel faktörlerin direnç rolü azalmaktadır. Göçmenlerin en dirençli nitelikleri ise dini kimlik ve cemaat gruplarıdır.²⁶

Uluslararası Af Örgütü 2012 raporuna göre, son 10 yılda İspanya, Fransa, Belçika ve Hollanda'nın da aralarında olduğu birçok ülkede öğrencilerin okulda başörtüsü ya da kültürel ve dini kıyafetler giymesi yasaklandı.²⁷ Bu durum, ev sahibi ülkelerin eğitim ortalamalarının altında olan göçmenlerin başarısını olumsuz etkilemektedir.

Belçika'da 1991 yılında göçmen Türk çocuklarının eğitim durumu hakkında yapılan bir araştırmaya göre, çocukların %66'sı ilkokulda en az bir kere sınıfta kalmıştır. Yine çocukların yarısından fazlasının meslek yüksek ortaokula geçtiği tespit edilmiştir. Genel olarak Avrupa'da başarı düzeyi düşük olan öğrenciler meslek okullarına kayıt yaptırmaktadır.

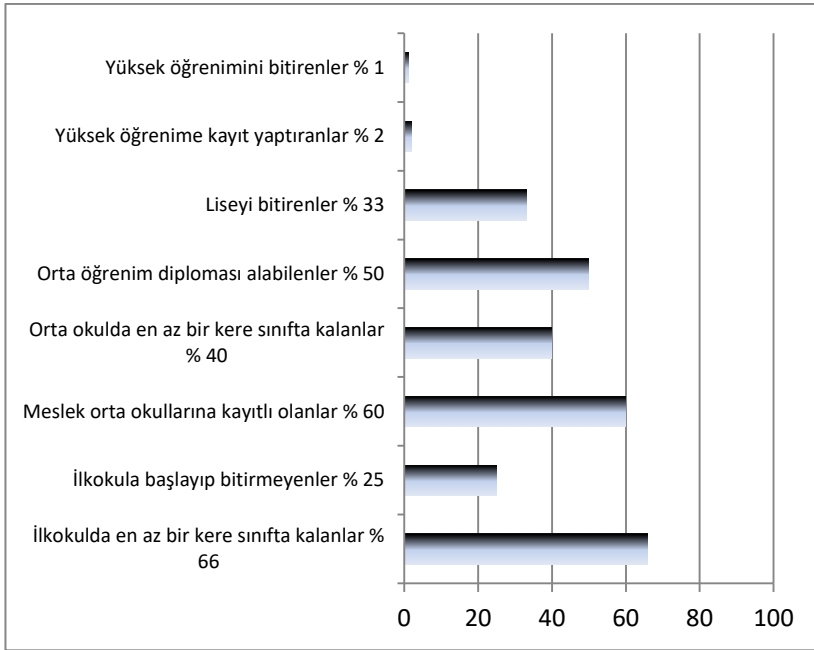
²³ Çetintaş, 2011, S. 62-64.

²⁴ Konuyla ilgili bkz. <http://www.camiye.com/?Syf=26&Syz=232137>

²⁵ Yavuz, 2013, s. 619.

²⁶ Martikainen, Tuomas, **Din, Göçmenler ve Entegrasyon**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 38 (2010/1) s.263.

²⁷ <https://www.amnesty.org.tr/icerik/47/641/inanclari-yuzunden-avrupa%E2%80%99da-ayrimciliga-maruz-kalan-muslumanlar>.(Erişim 18.03.2017).

Grafik 2: 1991'de Belçika'da yapılan bir anketin sonucuna göre, Türk çocuklarının eğitim durumu.²⁸

Eğitim ile ilgili verilerin yer aldığı grafikte de görüldüğü üzere Türk çocuklarının çok azı eğitimini tamamlamaktadır. Bu verilerde göçmen çocukların başarısının düşük olduğu görülmektedir.

Leimgruber'e göre, iki toplum arasında mesafe koyan sorun sadece dil yetersizliği değil aynı zamanda kültürel ve toplumsal değerler sistemidir.²⁹ Leimgruber'ın tespitine katılmakla birlikte dile dayalı engeller aşıldığı takdirde ev sahibi ülke vatandaşlarının göçmen vatandaşlara yönelik yaklaşım tarzlarının olumlu yönde değişebileceği beklenebilir. Tabii ki dil engelinin aşılması tüm sorunları halletmez ancak insanlar arasındaki iletişimi sağlayan dilin etkisini göz ardı etmemek gerekir.

İstihdamla İlgili Ayrımcılıklar

İlk dönemlerde aile birleşimi yoluyla Avrupa'ya göç eden kadınlar, başta gıda ve tekstil olmak üzere imalat sanayinin çeşitli dallarında, ilk dönemlerde iş piyasasına girmeye başlamışlardı. Bu dönemde kayıtsız olarak çalışmak için gelen kadınlar da bulunmaktaydı.³⁰ Müslüman kadınların istihdam alanında da ciddi sıkıntılar yaşadıklarını söyleyebiliriz. Başta sağlık, ev-içi ve bakım işleri gibi özel alana ait işlerde yaşanan işgücü açığı, yabancı kadın işgücü talebini artırmıştır. Ancak özellikle göçmen kadınlar, ekonomik düşüş dönemlerinde en çabuk vazgeçilen işgücü olmaktadır.

Yabancı işgücü, yerli istihdamı azalttığı dolayısıyla işsizliği arttırdığı yönünde eleştirilmiştir. Yabancı işçi, yerli işçi ile çoğu alanda rekabet edememekte, tersine yerliler için iş statüsünün yükselmesinde adeta bir merdiven görevi görmektedir. Yabancılar (bilhassa kadınlar) en güvencesiz, düşük ücretli ve kötü koşullarda çalıştırılmaktadır. Bugün kayıt dışı işlerin büyük ölçüde göçmen işgücü ile karşılandığı bilinen Batı Avrupa'da, çoğunlukla bu işlerde düşük ücret ve esnek çalışmaya daha uygun olduğu için kadın göçmenler tercih edilmektedir. Malesef AB ülkeleri kayıt dışı istihdamla mücadelede etkili yöntemlere başvurmamaktadır.³¹ Bu durum kayıt dışı çalışan göçmeni, özellikle kadın çalışanı mağdur etmektedir.

²⁸ A. Manço, Altay, "Belçika'da Türklerin 40 Yılı (1960-2000): Sorunlar, Gelişmeler, Değişmeler", MÜSBE Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2000, s. 126.

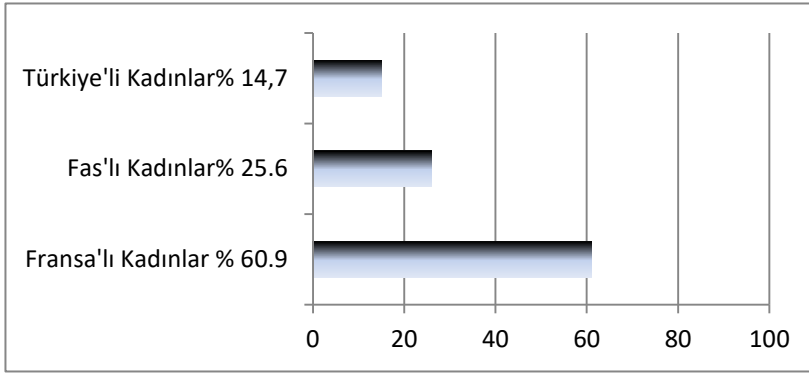
²⁹ Çetintaş, s.63; Çetintaş şu kaynağı göstererek bilgi vermektedir: Leimgruber, Walter, Switzerland, Impact of Migration in the Receiving Countries, international Organization for Migration, Geneva 1992.

³⁰ <http://cins.ankara.edu.tr/goc2.html> (Erişim 22.04.2017).

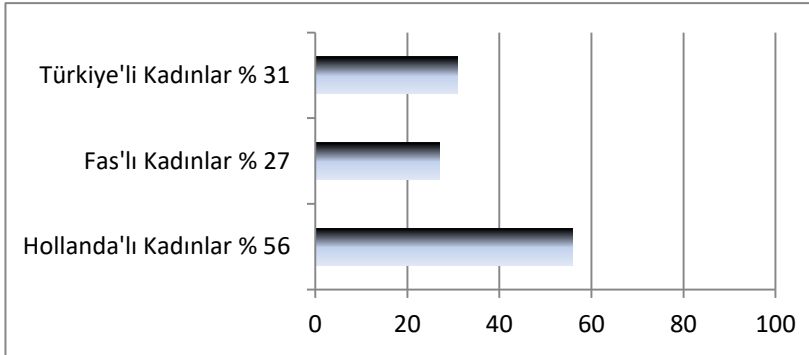
³¹ Coşkun, Emel, "Uluslararası Göç Teorilerinde Kadınlar, Batı Avrupa Ülkelerine Göç, Göçmen Politikaları Ve Kadın Göçmenlerin Ekonomiye Katkısı, s. 88-89.

Uluslararası raporlar bu durumu açıkça göstermektedir: Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization-ILO) kriterleri çerçevesinde, yapılan bir araştırmada AB'de istihdam edilme konusunda göçmenler ile yerli halk arasında ayırım yapıldığına, göçmenlerin kötü muamelelere maruz kaldığına dair rahatsız edici sonuçlara ulaşılmıştır.³²

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty) 24 Nisan 2012 tarihinde yayımladığı raporda, Avrupalı hükümetlerin Müslümanlara yönelik, özellikle eğitim ve istihdam alanında ayrımcılık ve önyargılarla mücadele etmek için daha fazla çaba göstermesi gerektiğini dile getirmektedir. Raporda; Belçika, Fransa ve Hollanda'da ayrımcılığı yasaklayan yasaların, tam olarak uygulanmadığına dikkat çekilerek, bu ülkelerde işverenlerin, göçmenlere ayrımcılık yapmalarına izin verildiği ileri sürülmektedir. Örgütün Avrupa sorumlusu Marco Perolini, istihdam alanında din ya da inanç konularında ayrımcılığı yasaklayan AB mevzuatının Avrupa'da yaptırım gücü bulunmadığını, bilhassa Müslümanlar arasında ve özellikle yabancı uyruklu Müslüman kadınlar arasında daha yüksek bir işsizlik oranı gözlemlediğini ifade etmiştir.³³

Grafik 3: 2009'da Fransa'da yapılan bir istatistiğe göre, Fransa Türkiye ve Fas uyruklu kadınların istihdam oranları.³⁴

Grafik 4: 2006 yılı Hollanda'da Hollanda, Türkiye ve Fas uyruklu kadınların istihdam oranları.³⁵

Görüldüğü gibi Türkiye ve Fas uyruklu kadınların istihdam oranları, ev sahibi ülkelere nispeten oldukça düşüktür.

İngiltere'de Pakistanlı her 8 kadından biri kanunsuz bir şekilde sorguya çekilmiştir. Yine her 4 işverenden biri müslüman kadınları işe almada tereddüt ettiğini itiraf etmiştir. Aynı şekilde iş alanlarında din ayrımcılığı suç sayan kanuna rağmen, tesettürlü kadınlar yüksek düzeyde ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Böylece Avrupa'nın her tarafında tesettürlü kadınlar düzenli bir şekilde işten uzaklaştırılıyor. Belçikalı iş sahiplerinin %44'ü tesettürün işe almayı olumsuz yönde etkilediğini itiraf etmişler. Ayrıca

³² Çetintaş, S. 73.

³³ <http://www.noonpost.org/content/12049> (Erişim:16.03.2017).

³⁴ Özmen, Nebile, Avrupa'daki Müslüman Göçmenlerin Mülk İle İmtihanı: Uyum Ölçütü Yahut Çatışmanın Saklı Aktörü Ekonomi, Toplum Bilim Dergisi, Temmuz 2013, 7 (14) s. 203.

³⁵ <https://www.amnesty.org.tr/icerik/47/641/inanclari-yuzunden-avrupa%E2%80%99da-ayrimciliga-maruz-kalan-muslimanlar>.(Erişim 18.03.2017).

³⁵ Aynı yer.

Fransa'da ise araştırmalar, iş başvuruları esnasında Fransız ismini taşıyan kadınlar, tesettürlü olup Arap ismini taşıyan kadınlardan %71 daha çok tercih edildiğini gösteriyor. Tüm bu engellere rağmen bir işe sahip olan şanslı Müslüman kadınlar, bu sefer işyerlerinde rahatsızlık, ayrımcılık, görevde yükselmeme, işten atılma dâhil her türlü ayrımcılığa maruz kalıyorlar.³⁶

Avrupa Adalet Divanı, Belçika ve Fransa'da iki çalışanın başörtülerini çıkarmayı reddettikleri için işten atılmaları nedeniyle dava açmaları üzerine, birlik üyesi ülkelerde işverenlerin çalışanlarının, "Görülebilir bir şekilde herhangi bir siyasi, felsefi ya da dini simge taşımalarını" yasaklayabileceğine hükmetti. Mahkemenin kararında yer alan bilgilere göre, Belçika'da 2006 yılında "G4S" isimli şirkette resepsiyon görevlisi olarak çalışan Samira Achbita isimli kadın başörtü takmak istemiş, şirketin "tüm siyasi, felsefi ve dini sembolleri yasaklaması" nedeniyle buna karşı çıkararak kadın işten atılmış, ardından kadın Belçika makamlarına dava açmıştı. Asma Bougnaoui de Fransa'da Micropole şirketi tarafından tasarım mühendisi olarak 2008 yılında işe alınmış, bir müşterinin şikâyeti üzerine "Tarafsızlık ilkesince" başörtüsünü çıkarması istenmişti. Bougnaoui, başörtüsünü çıkarmayı reddetmesi üzerine işten çıkarılmış, bunun üzerine kadın dava açmıştı.³⁷

Avrupa yargı organlarının ayrımcılığı gidermeye yönelik hukuki uygulamalar yerine ayrımcılığa uğrayan kadınlara yönelik baskı ve ceza mekanizmasını işlettiğini göstermesi bakımından bu örnekler oldukça çarpıcıdır.

Avrupa'da karşılaştıkları eşitsizliklere karşı çıkararak mahkemelere başvuran kadınlar, teorik olarak eşitsizliği yasaklayan yasal çerçeveye rağmen bir şey elde edemiyorlar. Fransa ve artan oranda Belçika ve Almanya gibi batı Avrupa ülkeleri, "laiklik" ve "tarafsızlık" gibi terimlerin arkasına sığınarak, tesettürlü Müslüman kadınları kamu sektörü görevlerinden uzaklaştırıyorlar. Hâlbuki bu ülkelerde "laiklik" ve "tarafsızlık" ilkeleri; devletin din ve inanç farkı gözetmeden bütün fertlerine eşit bir şekilde davranması şeklinde yorumlanmıştı. "Laiklik" ve "tarafsızlık" ilkesiyle dini simgelerin kamu sektöründe yasaklanması sonrasında bu durum özel sektörde de uygulanmaya başlandı. Bu durum mahkemelere taşınca hâkimler işverenleri haklı buldu. Böylece tesettürlü kadınlar özel sektörden de dışlamanın yolunu açmış oldu. Bu da Fransa'da üniversitelerden mezun olan çok sayıda tesettürlü müslüman kadının işten atılması demektir. Bu demek oluyor ki; müslüman kadınlar Fransa devletinin övüdüğü "hürriyet, eşitlik, kardeşlik" sloganlarından istifade edememektedirler.

Yaşadığı ayrımcılığa karşı Müslüman kadınlar, geliştirdiği stratejiler sonucu, bir kısmı ayrımcılığa uyum sağlayarak müşteri ve işçilere görünmemek ve ayrıca işverenlerin gözlerden uzak kalmaları şartıyla çalışmayı kabul ederek arka bölümlerde çalışmaya razı olmaktadır. Bazısı daha zor bir tercihte bulunarak iş esnasında başörtülerini çıkarmayı kabul etmektedir. Diğerleri ise ya kendi işini kurmakta ya da inzivaya çekilip çalışmaktan vazgeçmektedir.³⁸

Din ve İnanç Hürriyetine ne Dair Problemler(İslamofobi)

Avrupada islamofobinin ilk kurbanları şüphesiz Müslüman kadınlardır. Bugün AB; ırkçılık, İslamofobi, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, kültürel dışlamacılık ve göç karşıtlığı gibi ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu durum; birliğin hukuksal, sosyal, ekonomik ve siyasi dinamiklerine zarar vererek gelişimini olumsuz etkilemektedir.

³⁶ <http://www.noonpost.org/content/12049> (Erişim:16.03.2017).

³⁷ <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39266203>(Erişim:15.03.2017.); <http://www.haberler.com/ab-adalet-divanindan-basortusu-karari-luksemburg-9372632-haberi/>(Erişim:16.03.2017).

³⁸ <http://www.noonpost.org/content/12049> (Erişim:16.03.2017)

Özellikle AB'nin son göç akınlarında yaşadığı kaygı, küresel ekonominin yol açtığı ulusal işgücü kaybının körüklediği nefret ortamı ve artan islamofobi, bu sürecin neticesidir. Esasen Avrupa'da Hristiyanlığın Katolik ve Protestanlık mezhebinden sonraki en büyük ve en hızlı büyüyen din İslam dinidir. Bu durumun batılılar üzerinde olumsuz, rahatsız edici duygular yarattığını söyleyebiliriz. Bu da İslam algısının Arap-İslam dünyasına dair haberlerle yanlış bir şekilde medya eliyle yaratılmasıyla meydana gelmiştir. Medya tarafından oluşturulan korkuya dayalı algı, istatistiksel rakamlarla da beslenmiştir.³⁹ Avrupa'da artan Müslüman nüfus, ırkçı, aşırı sağcıların dikkatini çekmektedir. Şayet bu nüfus artışı, özellikle ülkedeki sağcı, tutucu ve radikal grupların kaygısını artırmaya devam ederse; önümüzdeki süreçte Müslüman göçmenler özellikle kadınlar üzerindeki dışlayıcı ve ırkçı tutumların kendini daha fazla hissettireceğini ön görmek yanlış olmaz.

Bugün Avrupa'da çeşitli bahanelerle ayrımcılık, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu durum, geçmişte sömürgeciliğin ve köleliğin meşrulaştırılma aracı olarak kullanılmış, bu tür ideolojiler Avrupa'ya felaket getirmiştir. Avrupa'da ırkçı ve yabancı düşmanı tavır ve davranışların hala ve giderek artan düzeyde yer bulması, dışlamacı basmakalıp inanışları, sadece ırkçı teorilerin dışlanması aracılığıyla ortadan kaldırmanın mümkün olmayacağını göstermektedir. Bunun temelinde kültürel ve sosyal farklılıklara dayanarak ırkçı unsurların yeniden şekil bulması yatmaktadır. Öyle ki bugün "biz" ve "onlar" ayrımını pekiştiren Avrupa yeni biçimiyle, önyargıların körüklediği gelecek korkusu ve sosyal güvensizlik ile birlikte sosyal dışlamacı bir kültür yaşamaktadır.⁴⁰

Ayrımcılık aşığı ırk ve sosyal dışlamaya maruz kalan göçmen ve mülteci gruplar ortak kimlikleri etrafında birleşerek "getto"lar oluşturmaya başladılar.⁴¹ Bu durum Avrupa'da toplumdan kaçma ve entegre olma konusunda yeterli iradeyi göstermeme şeklinde yorumlanmıştır. Toplum dışına itilen yabancılar, kendi değerlerine sarılarak toplu hareket etmeye başlamaktadır. Avrupalılar bu durumdan rahatsız olup buna karşın aşırı sağ söylemler pekiştirilmektedir. Bu ve benzeri durumlar bahane edilerek, ırkçı ve yabancı düşmanı önyargı ve davranışları toplumların gözünde haklı ve normal gösterilmeye çalışılmaktadır.⁴²

Burada asıl tehlike, bu zihniyetin siyasal platformlara taşınarak Avrupa politikalarını şekillendirmesi, dahası sorunların siyasi rant sağlama amacıyla seçim malzemesi yapılması ve bu düşüncenin haklılık payının meşrulaştırılarak davranış biçimine dönüşmesine meydan verilmesidir. Maalesef Bu ayrımcılığa karşı çıkmak yerine siyasi partiler ve kamu görevlileri genelde oy toplamak için bu önyargıları teşvik etmektedirler.⁴³

Nitekim 1990'ların ikinci yarısından sonra Avrupa'da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Irksal ayrımcılık konusunda ilk bağlayıcı düzenlemeyi 2000 yılında Irk Eşitliği Direktifi üzerinden gerçekleştiren AB, 1996 yılı itibarıyla ayrımcılık ve kültürel dışlamanın önüne geçme anlamında somut adımlar atmaya başlamıştır. Ancak bu kararların uygulanması konusunda yaşanan sıkıntılar, sosyal uyum projeleri ile desteklenmemesi, bu projeleri hayata geçirecek siyasi iradenin bulunamaması hatta sosyal ve siyasi alanlardaki farklı yaklaşımlar nedeniyle, hedef politikaların etkinliğinin baltalanmasına

³⁹ Küçükcan, 2003, s.52.

⁴⁰ Yılmaz, Fatma, "Avrupa Birliği'nde Irkçılık Ve Yabancı Düşmanlığı İle Mücadele", AÜSBE, (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), Ankara, 2008, 223-226.

⁴¹ Hasırcı, Osman Nuri, "Almanya'da Türklerin Siyasal Katılımı: Köln Örneği", SÜSBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya, 2008, s.97.

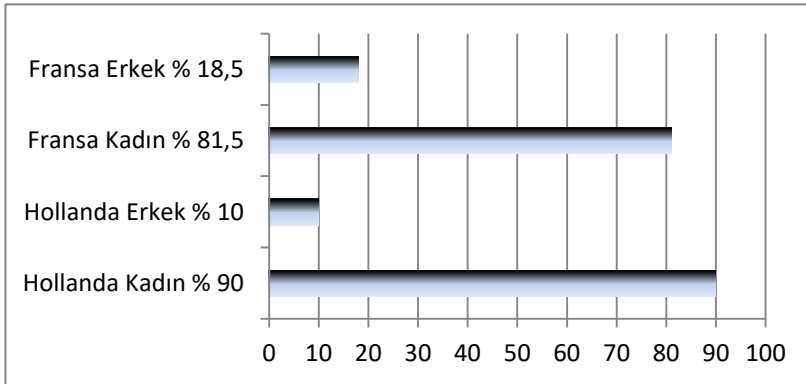
⁴² Yılmaz, 2008, s. 225-230.

⁴³ <https://www.amnesty.org.tr/icerik/47/641/inanclari-yuzunden-avrupa%E2%80%99da-ayrimciliga-maruz-kalan-muslumanlar>.(Erişim 18.03.2017).

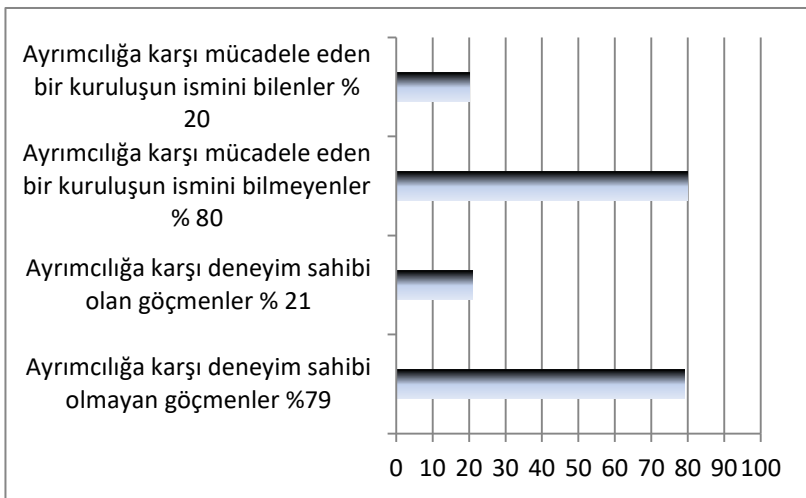
yol açmıştır. Güvenlik önlemleri kapsamında göçmenlerle potansiyel terörist muamelesi yapan AB, Bu tutumu, politikaların tutarsızlığını açıkça ortaya koymaktadır.⁴⁴

Hayal kırıklığına uğratan ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu ayrımcılık karşısında sergilediği tutum. Zira bu mahkeme, yukarıda örneklerle ıspatlandığı gibi, ister öğrenci ister çalışan olsun tesettür konusunda Müslüman kadının hakkına sahip çıkmadı. Müslüman kadınlar seneler süren hukuk mücadelesinden sonra birkaç dava kazandılar. Diğerleri ise kamu güvenliği, sosyal normlar, laiklik, başkalarının haklarını korumak gibi bahanelerle reddedildi. Bu mahkeme adeta Avrupa toplumunda müslüman kadının dini ritüellerinin yeri olmadığı mesajı vermektedir.

İslamofobi ile ilgili raporların en belirgin özelliği, kurbanların çoğunun kadınlardan olmasıdır. Özellikle tesettürlü Müslüman kadınlar erkeklerden daha fazla ayrımcılığa maruz kalma potansiyeline sahiptir. 2015'te "Meld Islamofobie" isimli kuruluşa gelen şikâyetlere göre, Hollanda'da İslamofobia kurbanlarının %90'ı, Fransa'da ise %81,5'i müslüman kadınlar olduğu tesbit edilmiştir. Raporlarda çıkan istatistikler sadece buz dağının görünen tarafıdır. Nitekim Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı tarafından 2009'da yapılan bir anket, katılanların %79'unun ayrımcılığa karşı deneyim sahibi olmadıklarını gösteriyor. Yine ankete katılanların %80'i ayrımcılığa karşı mücadele eden herhangi bir kuruluşun ismini bilmemektedir.

Grafik 5: 2015'te Hollanda ve Fransa'da İslamofobia kurbanlarının Müslüman erkek ve kadın oranları.⁴⁵

Grafik 6: ayrımcılığa karşı deneyim sahibi ve ayrımcılığa karşı mücadele eden herhangi bir kuruluşun ismi hakkında bilgi sahibi Müslüman göçmenlerin oranları.⁴⁶

⁴⁴ Yılmaz, 2008, s. 225-230.

⁴⁵ <http://www.noonpost.org/content/12049> (Erişim:16.03.2017).

⁴⁶ Aynı Yer.

Hükümetlere bağlı olmayan kuruluşların tespit ettikleri, İslamofobi ile ilgili saldırılardaki açık artışa rağmen, birlik ülkelerinin çoğu kurbanların dini aidiyetlerini kayda geçirmediği gibi, istatistiksel sınıflamalarda da dini aidiyetlerine dair verilere yer vermemektedir. Doğal olarak resmi istatistiklerde kurbanların dini aidiyetinin bulunmayışı sorunun kolaylıkla görmezden gelinmesine neden oluyor. Zira Avrupa’da Müslüman kadınların tesettürüne kişisel tercih olarak bakılmıyor. Bilakis genel tartışmaları besleyen bir yem olarak, önceden medya organları ve siyasi sömürüyle toplum tarafından benimsenmiş taraflı bir bakışla değerlendiriliyor.⁴⁷

Bu tespitler bize AB’nin ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelesinde sınıfta kaldığını göstermektedir.

Yukarıda dil, sağlık, çalışma ve dini yaşam alanlarında saydığımız durumlar, göçmen Müslüman kadınların Avrupa’da karşılaştığı problemlerin en önemlilerini teşkil etmektedir. Kanaatimce daha özgür, daha sosyal ve daha demokratik bir dünya için bu ve benzeri problemlerin dünyanın her yerinde ortadan kalkması gerekmektedir. Aksi takdirde ne özgürlükten ne sosyallikten ne de demokrasiden bahsedebiliriz. Buehler’in dediği gibi: *“Dünyayı paylaşan insanlar olarak bizler ya ortakbir istikamet planlayacağız ya da yeryüzünde hiçbir istikrar söz konusu olmayacaktır.”*⁴⁸

SONUÇ VE ÖNERİLER

Başta ekonomik olmak üzere farklı nedenlerle eşleriyle birlikte Avrupa’ya göç eden Müslüman kadınlar; özellikle dini, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda birçok dışlanma ve ötekileştirilmeye maruz kalmaktadır. İlgili ülkelerdeki dışlayıcı ve ötekileştirici davranış ve tutumlar bir yandan gerçekdışı tarihi ve kültürel temellere dayandırılan ve günümüzde de kimi İslam ülkelerinde cereyan eden olumsuz pratikler üzerinden beslenerek oluşturulan problemlerle bir algıdan kaynaklanmaktadır.⁴⁹ Bir taraftan diğer kadınlarla birlikte maruz kaldıkları cinsiyet farklılıkları, diğer taraftan iş fırsatları, eğitim, nefret suçları, müslüman oldukları için inanç ve renklerinden dolayı büyük sıkıntılar çekmektedirler.

1980’lerden itibaren başlangıçta eş ve anne, daha sonra ücretli işçi olarak Avrupada bilinmeye başlayan göçmen kadınlar, kısmen de olsa ekonomik olarak belirli mesafeler kat etmişler. Ancak, Batı Avrupa ülkelerinin uyguladığı sert tedbirler, ırkçı, aşırı sağcıların saldırılarından dolayı bu kadınlar çok yönlü sorunlarla mücadele etmektedir.

Kadın göçmenler, göç ettikleri ülkelerde entegrasyon süreçlerinde önemli roller oynamış ve oynamaktadır. Başta çok kültürlü olarak dile getirilen entegrasyon son yıllarda asimilasyona dönüşmüştür. Nitekim Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika ve İsviçre gibi ülkelerde entegrasyon, artık asimilasyona benzer bir şekilde tanımlanmaktadır.

Uluslararası raporlar; AB’de iş bulma konusunda kadın göçmenler ile yerli halk arasında ayırım yapılarak, göçmenlerin kötü muamelelere maruz kaldığına, Müslümanlara yönelik, özellikle eğitim ve istihdam alanında ayrımcılık ve önyargılarla muamele edildiği sonucuna ulaşmıştır.

Yine kadın göçmenler; ırkçılık, İslamofobi, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, kültürel dışlamacılık ve göç karşıtlığı gibi ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Ayrıca sağlık yönünden de ciddi sıkıntılar yaşadıkları söylenebilir. Bu sıkıntılar birçok açıdan olumsuz neticeler doğurmuştur.

⁴⁷ <http://www.noonpost.org/content/12049> (Erişim:16.03.2017).

⁴⁸ Buehler, Arthur, “İslamofobi Batı’nın “Karanlık Tarafı”nın Bir Yansıması”, Tercüme, Çeviren: Mehmet Atalay, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 55:1, 2014, s. 140.

⁴⁹ Çetintaş, s.84.

Güvensiz yaşam koşulları, hamilelik boyunca sağlıksız iş koşulları ve imkânı olduğu halde gereken sağlık hizmetini almama, toplumda var olan ırkçılık ve ayrımcılık duygusunun yarattığı rahatsızlık gibi durumlar, göç eden Müslüman kadınları sağlık yönünden de ciddi sıkıntılara sevk etmiştir.

Bilhassa kadın göçmenler, aile planlanması bilgisinden yoksun olma, sosyal hizmetlere ulaşmama, dil durumu, eğitim durumu, erkek doktora gitmekten çekinme, yoksulluk, ırkçılığa maruz kalmak, hizmetlerin ücretli olması, inancını serbest yaşayamama, kimliğini gizlemek zorunda kalma, sosyokültürel baskı gibi sorunlar yaşamaktadır.

Günümüz Avrupasının bu çıkmazdan kurtulması için; etkin bir çokkültürlü entegrasyon projesi içinde ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele edilerek önyargıların kırılması, her bireye toplumsal bağın bir parçası olarak bakılması ve bu politikayı destekleyecek disiplinli bir siyasi açılım bulunması gerekmektedir.

Avrupa'da giderek artan kadın göç olgusunun sonuçları, erkeklere nispeten daha ağır olmaktadır. Bu kadınların sorunları, insan hakları bakış açısı ile ele alınmalı, göç ettikleri ülkelerin sosyal hizmetlerinden eşit düzeyde faydalanmaları için çaba sarf edilmelidir. Bu ise; göç eden kadınların sosyal hizmetlerine erişimi kolaylaştıran politikaların oluşturulması, bu sürece göçmen kadınların katılımının sağlanması, sosyal hizmetlerde dışlanma ve ayrımcılığın azaltılması ve sonuç olarak hem kanıta dayalı, hem de kültüre duyarlı sosyal hizmetlerin verilmesi ile mümkün olacaktır.

Meşakkatli bir süreç olarak yıllarca süren göçü ele alırken çok kültürlü entegrasyonlarının sağlanması için çok yönlü bir yaklaşım benimsenmelidir. Göçmen kadınların eğitim ve iş olanaklarına erişimleri artırılmalı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltılmalı, kadınların hem kendi sağlıkları, hem çocuklarının sağlıkları konusunda bilgilendirilmeleri ve bilgi ve hizmete erişimlerinin artırılması gerekir.

Sosyal hizmet bakımından kadın mağdurların güvenlik, barınma, beslenme, danışmanlık ve temel hizmetlere erişimlerinin sağlanması alanlarındaki sorunları özel olarak ele alınmalı, yaşanan istismarları azaltmaya yönelik halk sağlığı yaklaşımları ön plana çıkarılmalıdır.

Kadın göçüyle ilgili saydığımız tüm olumsuz etkilerinin küresel boyutta azaltılması için, hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki çalışmalarda daha fazla çaba gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Buehler, Arthur, "İslamofobi Batı'nın "Karanlık Tarafı"nın Bir Yansıması", Tercüme, Çeviren: Mehmet Atalay, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 55:1, 2014.

Coşkun, Emel, "Uluslararası Göç Teorilerinde Kadınlar, Batı Avrupa Ülkelerine Göç, Göçmen Politikaları Ve Kadın Göçmenlerin Ekonomiye Katkısı", MÜSBE, (Basılmamış Y. Lis.Tezi) İstanbul, 2005.

Çetintaş, İbrahim, "Avrupa'da Yaşayan Türk Göçmenlerin Sosyo kültürel Ve Dini Sorunları Hakkında Analitik Bir Değerlendirme -İsviçre Örneği-", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 17, 201.

Hoffmann, Nowotny, Hans-Joachim, *Soziologie des Fremdarbeitsproblems*, Stuttgart, 1973.

Küçükcan, Talip, "Avrupa'da Kültürel çoğulculuk, Göçmenler Ve Türk Toplumu", III. Uluslararası Mevlana Kongresi, 5-6 Mayıs, Konya, 2003.

Kocabıyık, Hüseyin "Avrupa Birliği Süreci ve Batı Avrupa Türklerinin Türk-AB İlişkilerine

Etkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Karadağ Çaman, Özge ve Özvarış Şevkat, Bahar, **Uluslar arası Göç ve Kadın Sağlığı**, Sağlık ve Toplum, yıl: 20, sayı: 4, Ekim-Aralık, 2010. s. 5.

Manço, Altay, **"Belçika'da Türklerin 40 Yılı (1960-2000): Sorunlar, Gelişmeler, Değişmeler"**, MÜSBE Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2000.

Martikainen, Tuomas, **"Din, Göçmenler ve Entegrasyon"**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 38 (2010/1)

Yavuz, Sefer, **"Göç, Entegrasyon Ve Din: Avrupa'da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme"** Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 26, 2013.

Yılmaz, Fatma, **"Avrupa Birliği'nde Irkçılık Ve Yabancı Düşmanlığı İle Mücadele"**, AÜSBE, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Öztan, Ece, **Unutulan bir Göç ve Yurttaşlık Deneyimi: İlk Kuşak Göçmen Kadınlar ve Hollanda Türkiyeli Kadınlar Birliği**, <http://cins.ankara.edu.tr/goc2.html> (Erişim 22.04.2017)

Perşembe, Erkan, **Almanya'da Çokkültürlü Yapının Ayrıştırılan Unsuru Olarak Müslümanlar ve Entegrasyon Deneyimleri**, Milet Ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji araştırmaları dergisi, C/6, Sayı 2, Mayıs-Agustos, 2009.

Özmen, Nebile, **Avrupa'daki Müslüman Göçmenlerin Mülk İle İmtihani: Uyum Ölçütü Yahut Çatışmanın Saklı Aktörü Ekonomi**, Toplum Bilim Dergisi, Temmuz, 7/14, 2013.

<http://www.camiye.com/?Syf=26&Syz=232137>

<https://www.amnesty.org.tr/icerik/47/641/inanclari-yuzunden-avrupa%E2%80%99da-ayrimciliga-maruz-kalan-muslumanlar>.(Erişim 18.03.2017).

<http://www.noonpost.org/content/12049> (Erişim:16.03.2017)

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39266203> (Erişim:15.03.2017.)

<http://www.haberler.com/ab-adalet-divanindan-basortusu-karari-luksemburg-9372632-haberi/>(Erişim:16.03.2017).

<http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi102.html> (Erişim: 22.04.2017)